

# Fhv. folketingsmand og højskoleforstander Poul Dam

– i samtale med Lejff Degnbol  
og Vagn Skovgaard-Petersen, juli 1999

*Poul Dam er velkendt for et mangeårigt politisk virke i Folketinget. Men læsere af Uddannelseshistorie kender ham også fra andre sider: gennem ti år (1987-1997) var han et aktiv i redaktionsudvalget og bidrog med talrige anmeldelser og artikler. Vi har trukket på hans erfaringer fra højskole, redaktion og politik. Kort biografi: f. 1921, student fra Christianshavns Gymnasium 1939. Studerede statsvidenskab, partisekretær i Dansk Samling, redaktør af Morgenbladet. Sekretær i Ungdomskommissionen 1947-52; pædagogisk Røde Kors-arbejde i Tyskland. Lærer ved Magleås Folkehøjskole fra 1950, forstander 1961-1973. Højskoleudvalgets sekretær 1954-60, redaktør af Højskolebladet 1958-64. I Folketinget (SF) 1964-77; her medlem af finansudvalg, præsidium og Nordisk Råd; desuden af radioråd og talrige kulturpolitiske udvalg.*

*Ved de tæt besatte boghylder i hjemmet, omkring 1990. Foto: Morgenavisen Jyllands-Posten.*

## Skolegang før krigen

VSP: Hvor og hvornår kom du i skole – og hvordan bekom den dig?

PD: To andre drenge og jeg – samt vore mødre – var engang i 1928 tilsagt til samtale hos Jakob V. Pedersen på Sundbyøster Skole; han var skoleinspektør og i øvrigt forfatter til et kendt regnebogssystem. Jeg fik ikke mere med ham at gøre, men han står for mig som et elskeligt menneske og en født pædagog – han gjorde indtryk på den seksårige, et stærkt indtryk, der huskes mange år efter. Da vi tre drenge havde demonstreret, at vi kunne læse og også regne nogenlunde – jeg havde vistnok kunnet læse, fra jeg var fire år – lod han os uden videre springe 1. klasse over, så vi begyndte i 2. klasse.

Skolen var overfyldt. De to første skoleår blev vi undervist i nogle baraker i nærheden – vist 35-40 børn i hver klasse. Så blev Højdevangens Skole indviet 1930, den første i kommunens nye skolebyggeri; der gik jeg indtil mellemskoleeksamen, som jeg fik i 1936.

LD: Klassekvotient på 35-40 børn?

PD: I mellemskolen var vi 38 i klassen i alle fire år. Inspektøren bad til, at vi ville blive 40, for så skulle klassen deles. Men det lykkedes aldrig. Jeg er i øvrigt slet ikke så sikker på, at høje klassekvotienter kun er af det onde. Vi oplevede aldrig at blive mobbet i de klasser – jeg havde ellers været oplagt som offer, et lidt forkælet enebarn, for overvægtig – allerede dengang! Men ingen blev mobbet – takket være de svages styrke: at der altid var nogen at slutte sig sammen med.

Folk i vore dage gyser, når de hører om en klassekvotient på 38 – noget med elever, der tvinges til kun at lytte. Hvad jeg husker er imidlertid situationer, hvor lærerne gjorde sig den ulejlighed at samtale ordentligt med hele klassen. Ikke alle 38 fik sagt noget i hver time, men vi var engagerede, fordi vi følte os som dele af den helhed, hvori talen og samtalen blev ført.

LD: Det hører med til en samtale, at begge parter kan sige noget, og at de kan være uenige. Hvordan reagerede lærerne i din skole?

PD: Jeg husker, at jeg i 2. mellem afbrød min historielærers fortælling om »herregårdstiden« – det var bønderne, mine forfædre, der var de vigtigste, hævdede jeg, for det var dem, der havde bygget herregårdene. Det kan du nok have ret i, indrømmede han uden tøven. Så talte vi vist ikke mere om det, men hans reaktion var positiv. Vores lærerinde i religion var både from og fornuftig; jeg husker gode diskussioner i 4. mellem – ordentlig snak i forbindelse med et varmt forsvar for rationalismen fra min side. Kort sagt: vi blev hørt, og lærerne tog os alvorligt.

VSP: Er der nogen af dine lærere, som fik særlig indflydelse på din tilværelse i det lange løb?

PD: Ja. Et par af dem har jeg i øvrigt omtalt i et notat i Uddannelseshistorie 1995 [Poul Dam: »En kildekritisk note«, årg. 1995, s. 131 f.], bl.a. Knud Kretzschmer, min gymnasielærer i historie (og samfundslære); for mig en igangsætter, en rigtig historielærer med sans for sammenhænge i forståelsen af fortid og nutid – også i det sønderjyske spørgsmål.

Som nævnt var Højdevangen pionér i 1930'ernes skolebyggeri. Den skulle være vellykket, og derfor håndplukkede man yngre lærere med pædagogisk og organisatorisk talent. Det var ikke tilfældigt, at flere lærere fra den skole senere slog tonen an i den større skoleverden, f.eks. min fortrinlige tegnelærer Edvin Hansen, der blev tegneinspektør; andre blev skoleinspektører eller organisationsformænd.

En enkelt lærer i mellemskolen fik særlig betydning for mig. Han var en usædvanlig lærer, O. Brorstrøm hed han. Uddannet først som snedker, derefter som lærer; ikke student. Han var sløjdlærer og også en fremragende lærer i dansk og skrivning – der betød skønskrivning. Han var vores klasselærer; det job tog han alvorligt (ikke højtideligt; han var helt usentimental); han tog os med på sommerture – sammen med kone og to døtre.

Brorstrøm gav mig min politiske dåb. Den 1. oktober 1935 udskrev Stauning uventet folketingsvalg («Stauning-eller-kaos-valget»). Ude hos os på Amager i 9. kreds var den mangeårige folketingsmand lige død, og nu skulle man som lyn og torden have en ny kandidat. Brorstrøm var socialdemokrat, det havde han aldrig lagt skjul på. En morgen mødte han op, klatøjet, til første time og erklærede, at det ikke nyttede at undervise. I stedet fortalte han

---

*Tredje mellem drenge på Højdevangens skole med deres klasselærer O. Brorstrøm, september 1934. Fem af eleverne er fraværende. Poul Dam står yderst til højre i bageste række. Mindst seks blev studenter; en syvende professor ved musikkonservatoriet. Selv om aldersspredningen ikke har været meget mere end halvandet år, er den forskellige udvikling påfaldende – fra store børn til unge mænd – og sådan husker PD også situationen.*

- om generalforsamlingen i Socialdemokratiets 9. kreds, hvor striden i nattens løb havde stået mellem Johannes Kjærbøl og Ib Kolbjørn om kandidaturen. Stauning havde gang på gang været på talerstolen og til sidst fået gennemført, at Kjærbøl blev kredsens kandidat. Jeg blev ikke socialdemokrat af det, men jeg lærte, at politik er noget, som ordentlige mennesker bør beskæftige sig med.
- LD: anbefaler du så, at lærere kan give udtryk for deres egne synspunkter, også de politiske, over for eleverne?
- PD: Jeg er i hvert fald modstander af en kunstig neutralitet. Som lærer kan man sagligt forklare, hvad man mener – også i politiske og religiøse spørgsmål – og angive sine grunde og eventuelle tvivl uden propaganda. Derved inddrager man sine tilhørere i engagementet og tager deres indvendinger alvorligt. Men at docere: I skal mene det eller det – det er vanvittigt!
- Da jeg kom i Folketinget, ophørte jeg med at undervise i samfundslære på Magleås – for at undgå enhver misforståelse. Det var ikke klogt. På et senere tidspunkt havde vi en VS'er som lærer; han brugte timer på at docere for eleverne, at jeg var en politisk skurk. Min reaktion lød sådan: det er dårlig pædagogik, at du ikke bruger en førstehånds kilde, når du har mulighed for det; du skal ikke være enig med mig, men du må ikke snyde vore elever for at høre også min version. Han forstod ikke et suk af det. En rigtig VS'er!
- VSP: Var gymnasiet en god skole?
- PD: Ja, for mig var det. Siden min studentereksamen er der gået 60 år, men overlevende fra klassen mødes stadig til en frokost en gang om året. Som rektor og matematiklærer havde vi Frederik Bøgh, måske ikke en stor matematiker, men i hvert fald en stor pædagog. Om ham er der skrevet for lidt – i øjeblikket husker jeg kun den præcise karakteristik, som Aage Nørfelt gav i sine erindringer (»Usporlige veje«, 1993). Jeg blev matematiker. Det har været praktisk i flere sammenhænge; kun fortryder jeg, at jeg lod mig overtale til ikke at tage latin i 4. mellem.
- LD: Du blev politisk vakt i forbindelse med valget i 1935. Holdt interessen sig i gymnasiet?
- PD: Den blev i høj grad knyttet til partiet Dansk Samling, som Arne Sørensen stiftede i 1936. Jeg traf Arne Sørensen i 1937 til et møde i Den Kristelige Gymnasiastbevægelse i KFUM-bygningen i Rosenborggade. Hans viden og vitalitet gjorde indtryk; han havde udgivet nogle prosadigte og bogen »Det Moderne Menneske« (1936), en analyse af moderne europæisk kultur. Og han var en udmærket foredragsholder, bl.a. på landets gymnasier; mange gymnasieelever var med i de år og abonnerede på det ugeblad, som partiet udgav fra januar 1938.
- Jeg var medlem af partiet 1939-1947. Det førte mig ind i modstandskredse under den tyske besættelse.
- VSP: Dine studier på universitetet?
- PD: Jeg studerede statsvidenskab og tog 1. del (med smukt resultat) på nogenlunde normal tid. Men så kom det politiske til at fylde rigeligt i min tilværelse.

Jeg forestod Dansk Samlings indsamling af underskrifter til Indenrigsministeriet med henblik på partiets opstilling til folketingsvalget i marts 1943, og jeg blev ansat som sekretær for folketingsgruppens tre mandater. Efter det dansk-tyske brud 29. august 1943 og navnlig fra efteråret 1944 var det reelt ikke muligt at komme på universitetet; vi var naturligvis utrygge over for mulige razziaer i stil med den tyske arrestation af de norske studenter.

Efter befrielsen havde jeg nogle travle år som partisekretær 1945-47. Når jeg ikke derefter kastede mig over studierne, skyldtes det flere ting, bl.a. en generationsmodsatning. Der var nu gået otte år, siden jeg blev student, og mange af de nye studerende i slutningen af 40'erne led af det, jeg har kaldt »lillebror-syndromet«, uvilje mod de lidt ældre, som – mere eller mindre – havde haft andel i modstanden mod tyskerne. Miljøet virkede umodent eller fremmed. Og samtidig fik jeg tilbud om en virksomhed i Ungdomskommissionen.

### **Ungdomskommissionen**

LD: Du begyndte som sekretær?

PD: Nej, jeg begyndte som medlem! Jeg var nemlig med til at opfordre regeringen til kommissionens nedsættelse. Opfordringen udgik fra Dansk Ungdomssamvirkes sidste møde i sommeren 1945, og den fik støtte fra Danmarks Kommunistiske Ungdom og Dansk Samlings Ungdomsgrupper; sidstnævnte var mest mig. Jeg blev medlem som mit partis repræsentant, men udtrådte, da jeg trak mig ud af Dansk Samling 1947/48. Som medlem havde jeg deltaget i det udvalg, der forberedte den planlagte ungdomsenquête – det var mine erfaringer fra et studenterjob på Statistisk Kontor i København, der her kom mig til nytte. Kommissionens formand, professor i kirkehistorie Hal Koch, og dens ledende sekretær, Henning Friis, der kendte mig fra udvalgsarbejdet, bad mig være sekretær, og det blev jeg så fra 1947 til kommissionens ophør i 1952.

LD: Hvorfor blev Hal Koch formand? Det drejede sig jo ikke om kirkehistorie, men om aktuelle ungdomsproblemer.

PD: Fordi han havde skabt sig et godt navn under krigen i dele af befolkningen – dels fra de berømte Grundtvig-forelæsninger på Københavns Universitet i 1940, dels som formand for Dansk Ungdomssamvirke. Dertil kom, at befrielserregeringen – der nedsatte kommissionen som en af sine sidste handlinger – havde brug for, at formanden var partipolitisk ubundet. Og så vidste Hal Koch faktisk ganske meget om ungdommens vilkår, fritidsliv, folkelige liv m.v. fra sine foredrag rundt om i landet. Fra 1946 til 1956 var han også forstander for Krogerup Højskole i Humlebæk.

Særligt sagkyndig var Henning Friis, der var cand. polit. og specialist i undersøgelser, som kunne danne grundlag for sociallovgivning (fra 1958 direktør for det nyoprettede Socialforskningsinstitut); desuden juristen Axel Skalts, fra 1945 viceformand i kommissionen; også han havde været ansat i Socialministeriet, – i 1948 udnævnt til departementschef i Boligministeriet.

*Poul Dam ved sit skrivebord på ungdomskommissionens kontor 1949. Foto: Noack.*

Desuden var der stor ekspertise i den øvrige medlemskreds: de politiske partier med ungdomsorganisationer, KFUM & K, gymnastikforeningerne, Arbejdernes Oplysningsforbund, Kvindeligt Arbejderforbund, Foreningen for Folkehøjskoler m.fl. Kommissionen sorterede under Arbejds- og Socialministeriet.

Når vi var fuldtallige, medlemmer og sekretærer, var vi over 25. Vi holdt de store møder på Christiansborg på 3. sal. Lokalet var indrettet som udvalgsværelse; møblerne kom fra Landstingssalen i Fredericiagade.

VSP: Kommissionens resultat blev 17 betænkninger og andre publikationer samt 9 skrivelser og udtalelser. Hvad var dine særlige opgaver i det system – indsamling, planlægning, formulering?

PD: Det hele. Vi formulerede og duplikerede udkast, forelagde dem for udvalg og kommission, ændrede, tilføjede, redigerede. Der blev arbejdet hårdt i vore kontorer på Gammelholm – først i Niels Juels Gade, siden i Tordenskjoldsgade; på et tidspunkt var vi vel 5-6 stykker, deraf nogle studenter, bl.a. var Bent Rold Andersen ansat der i en periode.

VSP: Var der konflikter i kommissionen?

PD: Ja, men ikke mange egentlig politiske. Den radikale Lauge Dahlgaard var

ikke begejstret for kommissionens betænkning om de værnepligtiges forhold; den var formuleret af Poul Møller.

Men der var en vis spænding mellem medlemmer, der kom fra socialsiden, og dem fra undervisningssiden. Undervisning var noget, vi egentlig ikke skulle beskæftige os med. Estrid Torkild-Hansen, som var kontorchef i Undervisningsministeriet – senere blev hun kommitteret i skolesager – var til stadighed bekymret for, at vi kom for langt ind på ungdomsundervisningen: den lå jo i hendes ministeriums regie, ikke i kommissionens. Der eksisterer en uofficiel »betænkning«, skrevet af Robert Watt Boolsen og mig som et humoristisk indslag ved den afsluttende middag, trykt i 100 eksemplarer. Den parodierer bl.a. de forbehold, medlemmerne havde taget undervejs, ikke mindst fru Torkild-Hansen. Vi var i kommissionen inde på mange spørgsmål om undervisning, men ikke systematisk; vi skrev ingen ny højskolelov! Børneundervisning holdt vi os næsten helt fra.

VSP: Hvad kom der så ud af det – ud over et forslag, der efterhånden blev til Ungdommens Uddannelsesfond, siden til SU?

PD: Det er vanskeligt at svare præcist. Men vi var med til at skabe et nyt klima, nye holdninger over for ungdomsproblemer, tror jeg. Arkivar Hans Sode-Madsen, der arbejder på en studie over Ungdomskommissionen, har spurgt mig, hvilken rolle den mere teoretiske litteratur om ungdomsproblemer spillede for os. Rollen var beskeden. For mit vedkommende har jeg nok læst en hel del om disse emner, ikke mindst angelsaksisk litteratur i efterkrigstiden, men måske snarere som en følge af arbejdet i kommissionen end som en forudsætning for det; empiri før teori.

Vi var optaget af at skabe ny viden om ungdommens arbejds-, fritids- og boligproblemer.

LD: Var det bekymring for ungdommen, der lå bag nedsættelsen af kommissionen? De store årgange?

PD: De store årgange blev vist opfundet af mig! De fleste havde jo nok bemærket de høje fødselstal under og lige efter krigen. Men de sociale og økonomiske konsekvenser – det lyder måske lidt storsnudet, men jeg trak de sider af sagen frem; jeg har altid været optaget af demografi og befolkningsudvikling; derom skrev jeg faktisk min første lille bog – under krigen. Bekymring for ungdommens moral var ikke det fremherskende motiv bag kommissionen: Men der indgik da i medlemmernes holdninger en opmærksomhed over for stigende vold, druk o.l. En tåbelig diskussion i aviserne om kulørt litteratur hørte med.

VSP: Karlekamrene på landet?

PD: Ja, vore forslag om forbedring af forholdene på landet skabte ballade. Især nogle jyske bønder blev dybt fornærmet over den kritik. Venstres Ungdoms formand måtte opgive sin politiske karriere, fordi han gik ind for bedre vilkår for landbrugsmedhjælperne. Hal Koch, der strengt taget ikke havde beskæftiget sig ret meget med denne side af sagen, blev genstand for en helt urimelig kritik. Elevtilgangen til Krogerup blev stærkt påvirket.



VSP: Dit forhold til Hal Koch?

PD: Fra begyndelsen var det nok præget af modsætningen under krigen mellem Dansk Samling (Arne Sørensen) og Hal Koch. Men jeg fik mere og mere respekt for ham, – ikke mindst da han i de første efterkrigsår sammen med Vilhelm Grønbech udgav Frie Ord, et tidsskrift med klare og modige holdninger, en usædvanlig høj kvalitet. I de år turde han også rette en sønderlemmende kritik af retsoppgøret efter krigen, i bogen »Jeg anklager Rigsdagen«. Hans kritik gjaldt hykleriet i Rigsdagens politik. – Jeg fik et stedse bedre forhold til ham, – selvom det kunne være noget besværligt, at han egentlig ikke kunne lide Johannes Novrup, der i 1950'erne var min forstander på Magleås. De var vidt forskellige af natur og stil – Novrup moralisten, Koch den store ironiker (omtalte f.eks. Mellempøkeligt Samvirke som »min kones legekammerater«!).

LD: Forstår jeg dig rigtigt: Ungdomskommissionen fik ikke den store betydning for udvikling af vore uddannelser? Fik den heller ikke en indirekte betydning for folkeskoleloven 1958?

PD: Du har fanget min opfattelse. Vi var med til at skabe interesse for ungdommens vilkår, vi kortlagde dem; glem ikke enquêten 1946 med mange interessante oplysninger. Men i spørgsmål om undervisning og formelle uddannelser ramlede vi ind i ministerielle interesser. Vi holdt os til kommissoriet.

VSP: Skal vi runde dette emne af med spørgsmålet: hvordan var dit forhold til Henning Friis?

PD: Tvetydigt. Han var ledende sekretær; både formelt og reelt i mange sammenhænge. Men en stor del af det skriftlige arbejde, han skulle have gjort – og fik æren for – udførte jeg. Det var der da nogle, der vidste. Heller ikke Henning Friis glemte det i sin høje alderdom – har jeg forstået på arkivar Sode-Madsen, som interviewede ham kort før hans død.

### **Folkehøjskoler**

VSP: Du sad i udvalget af 1954 om folkehøjskoler gennem seks år. Hvad lavede I egentlig?

PD: Udvalget blev nedsat, fordi Foreningen for Folkehøjskoler havde bedt ministeren om det. Der var krisestemning; den slags opstår med mellemrum omkring højskolerne. Undervisningsminister Julius Bomholt bad professor Poul Nyboe Andersen om at være formand, og så blev jeg sekretær sammen med en fra ministeriet. Vi foretog en sociologisk undersøgelse på alle højskoler, en enquête, der gav et billede af, hvem der var højskoleelever i 1953. Sådanne undersøgelser burde laves med mellemrum, så man kunne sammenligne historisk, forandringer over tid.

Vi var lidt længe om arbejdet; det havde den fordel, at krisen stort set var overstået, da vi satte punktum. Vi kom ikke med krisepregede forslag, men derimod med nogle solide overvejelser, herunder reelt også med en højskoledefinition! Den er et forsøg på at beskrive, hvad vi forstår ved »egentlige højskoler«: kostskoler med afsluttet miljø; mindst ét længere kursus årligt; ele-



ver m. forskelligartet baggrund; undervisning i almenmenneskelige spørgsmål til forståelse af verden og til vækkelse og stillingtagen.

Når vi var optaget af spørgsmålet om »egentlige højskoler«, skyldtes det, at et udvidet højskolebegreb syntes undervejs. Den klassisk-grundtvigske, folkeoplysende højskole var nok en selvfølge i 1950'erne, f. eks. Hans Lunds i Rødding, men vi havde alligevel brug for en definition for fremtidens skyld.

Det var ikke så uklogt. Efter min mening er det noget af en skandale, at ministeren – og højskoleverdenen – har været så tolerant – eller slap – over for oprettelsen af nye skoler, når blot de skilte sig med betegnelsen »højskole«. Mange af dem burde aldrig være godkendt.

VSP: Beskæftigede I jer med ejer- og lederskab af en skole?

PD: Det tror jeg ikke. Først i 1969/70 blev det et lovkrav, at en højskole skulle være en selvejende institution. Men det var nu almindeligt også før den tid, bl.a. fordi man ellers ved et forstanderskifte var tvunget til at finde en person, der havde råd til at købe skolen af sin forgænger. Da skolerne blev selvejende, var der nogle forstandere, som kunne forlade deres skoler med en ret betydelig formue! Jeg skynder mig at sige, at Magleås ikke var forstander-ejet!

VSP: Ryddede højskoleudvalget så op i uklare forhold omkring statstilskud, ledelse og højskolelærernes retsstilling?

PD: Nej, det havde vi ikke materiale til, – det ville kræve et stort indblik i de afleverede regnskaber; vi regnede vistnok lidt naivt også med, at det kunne højskolernes forening klare ved selvjustits. Jeg var selv med i bestyrelsen for Foreningen af Folkehøjskoler, og vi lavede – for første gang – nogle retningslinier for højskolelæreres retsstilling; Andreas Nielsen, der var Askovs sekretær, og jeg udformede dem med bestyrelsens samtykke.

Baggrunden var en række misforhold i slutningen af 1950'erne. Staten gav i tilskud 70% af lærerlønningen, som skolen og lærerne aftalte et sted mellem folkeskolelærerløn og seminarielærerløn. Der var steder, hvor læreren skrev under på en løn, og når pengene så kom fra staten, fik han de 70%.

LD: Det var jo direkte snyd!

PD: Ja, – også selvom det blev camoufleret med, at de 30% var for kost og logi. Lærernes usikkerhed i ansættelsen var et stort problem. Vi havde en sag, hvor en lærerinde pludselig blev afskediget efter mange års virke ved en højskole; helt uventet, for hun havde været en af skolens bærende kræfter og havde nogle år igen, inden hun kunne pensioneres. Det viste sig, at det var aftalt, at den afgående forstander stadig skulle have timer på skolen, og der skulle jo også være timer til den nye forstander! Heldigvis var der en anden skole, der fandt dette for groft og ansatte hende.

Vi fik gjort lidt ved det, men ikke nok. Idealet for mig var, at en højskolelærer skulle være relativt uopsigelig efter et par prøveår. En forstander måtte turde afgøre, om en lærer skal smides ud eller forblive – som forholdsvis uopsigelig.

LD: Kan man i løbet af to år konstatere, om en lærer er egnet?

PD: Ja, det kan man. Et par år som »ung lærer« kan være en oplevelse for elever-

ne – og en erfaring for læreren selv. Han eller hun opdager, om højskolen er en livsgerning eller en ganske nyttig station på vejen mod et embede i gymnasium, folkekirke, centraladministration. Men i dag er det Finansministeriet, der fastsætter vilkårene!

LD: Specialiseringen inden for højskolerne vil vi gerne have din kommentar til. Gartnerhøjskoler, fiskerihøjskole, nogle kalder sig gymnastikhøjskoler osv. Var Magleås en særlig mellemfolkelig højskole?

PD: Vi kaldte faktisk aldrig Magleås for mellemfolkelig, – men det er rigtigt, at det var der andre, der gjorde. Vi ville forene dansk folkelighed med mellemfolkelige synspunkter. Det var en dansk folkehøjskole; vi fordrede, at udenlandske elever skulle lære dansk. Vi ville adskille os fra Den Internationale Højskole. Landbrugsskolerne sorterede under samme lov, men blev aldrig kaldt højskoler. Gartnerhøjskolen Søhus på Fyn var en højskole, medens Vilvorde, Beder og andre var fagskoler. Søhus og andre højskoler benyttede sig blot af en bestemmelse i højskoleloven om, at en skole kunne give visse fag en særligt fremtrædende stilling. Den slags er i orden for mig. Den mere populistiske facon at profilere højskoler på, som vi har set indenfor de sidste 25 år, er derimod ikke min kop te. Måske er det kun i reklametekster, hvad ved jeg?

Jeg lægger vægt på det sammenhængende miljø, et socialt samliv, hvor vi lærer nyt om os selv og vort forhold til omverden. Uden accept af den opgave er der ingen højskole.

VSP: Jeg lagde mærke til, at Grundtvig ikke blev nævnt! Har vi ingen Grundtvigske højskoler her i landet? Jeg vil gætte på, at både Hans Lund og J.Th. Arnfred ville omtale Rødding og Askov som Grundtvig-skoler.

PD: Vi har ingen sandt Grundtvigske folkehøjskoler, ikke en eneste. Hal Kochs Krogerup er det nærmeste. Vore højskoler – og friskoler – er Koldske! Det er til dels udtryk for misbrug af Grundtvigs venlige ord til Christen Kold, da denne holdt sin utroligt selvhævdende tale på vennemødet i 1866. Hal Koch havde en rammende ironisk bemærkning, da han engang foreslog at sætte en tavle på Kolds hus på Ryslinge Mark – med denne indskrift: »Her afsporede Christen Kold den danske højskole«. Sagen er, at Grundtvig ville noget andet.

VSP: Hvad ville han så?

PD: Han ville skabe en skole, hvor landets embedsmænd skulle møde folket. Han ville realisere sin Sorø-tanke. Styrende og folk skulle komme i forbindelse og udveksle erfaring: levende vekselvirkning! En embedsmand i Sæby skulle på den tid kunne tysk. Han skulle meget hellere tage til Sorø, sagde Grundtvig.

Det har at gøre med historien og vores brug af den.

## Historie

LD: Hvordan underviste du i historie på Magleås?

PD: Når eleverne mødte frem, havde de ofte de slettest mulige erindringer om undervisning i historie. Det var nødvendigt at gøre det på en anden måde, og jeg

foretrak at gøre historien global. Forbilledet kunne næsten være Grundtvig selv – han skrev flere verdenshistorier, aldrig en Danmarkshistorie. I Mands Minde fra 1838 er der pludselig et foredrag om Kina. – Jeg holdt et historisk foredrag hver dag: verdens, Europas og Nordens historie – i tværsnit, f.eks. et snit omkring år 1000 f. Kr. eller nogle århundreder senere, hvor det åndelige klima fostrede Buddha, jødiske profeter og græske filosoffer. Mine foredrag var jo ikke obligatoriske, men jeg kunne glæde mig over, at de trak flere og flere tilhørere. Jeg bestræbte mig også for at gøre fortiden nutidsrelevant.

Historie har været et upopulært fag, og derfor er folks historiske paratviden minimal i vore dage. Det er ikke helt ligegyldigt – fordi folk jo altid argumenterer historisk: de sammenligner nutiden med fortiden – noget er bedre eller ringere. Hvis de så ikke ved noget om det, de sammenligner med, bliver bedømmelsen af nu- og fremtid også proportionsløs og skæv. Vi bruger alle historien i vore vurderinger.

LD: Må jeg have lov at vende tilbage til Johannes Novrup. Jeres indbyrdes forhold?

PD: Vi var meget forskellige – også i meninger – men vi kom til at sætte mere og mere pris på hinanden. Novrups tolerance viste sig allerede i, at han ansatte mig; det skyldtes nok især samarbejdet i Ungdomskommissionen. Og så havde han haft min kone som elev på Askov. Vort forhold kan vel kortest udtrykkes med den oplysning, at han selv foreslog mig som sin efterfølger.

### **Grundtvigianere og socialdemokrater**

VSP: Når jeg kigger på dine reoler, så ser jeg bl.a. en imponerende Grundtvig-samling.

PD: Jeg har altid været glad for at eje bøger og køber en del antikvarisk. Jeg købte f.eks. F. Rønnings store Grundtvig-biografi og glædede mig over, at der stod K.B. Andersen i alle bindene. Jeg fryder mig også over bøger, som Ernst Trier, Jens Nørregaard eller Ludvig Schrøder har ejet. K.B. Andersen voksede op her på Nørrebro, i Skt. Stefans Sogn, hvor grundtvigianeren Axel Rosendal var præst (inden han blev biskop i Roskilde). K.B. Andersen forbandt det grundtvigske og det socialistiske med liv og idé og uden besvær – som forstander på Roskilde Højskole, som undervisnings- og som udenrigsminister. Men det var der da mange andre, der også gjorde – F. Borgbjerg, Julius Bomholt, Knud Heinesen, Oluf Bertolt, der var højskolelærer i Høng, senere forretningsfører i Arbejdernes Oplysningsforbund. Der var vist altid gode og nære forbindelser mellem Esbjerg Arbejderhøjskole og Askov. I 1940/41 fik vi oprettet Dansk Folkeoplysnings Samråd: Arnfred, Bertolt, højskolerne, AOF!

Det grundtvigske spillede en rolle for en række socialdemokratiske personligheder. Noget lignende gjaldt ikke med hensyn til Indre Mission her i landet; det missionske indslag blev langt kraftigere i den norske og svenske arbejderbevægelse.

- LD: Det er da egentlig mærkeligt. Vi plejer at sige, at fiskere og Indre Mission hænger sammen; vi kunne vel vente, at det samme gjaldt for arbejderne – de mere fattige i modsætning til de mere velbjergede gårdmænd, der var grundtvigianere.
- PD: Ja, men vandringeren til København var også en distancering fra det gamle miljø, det missionske på landet. Indre Mission i København blev i høj grad en borgerbevægelse, ofte vendt mod arbejderklassens revolutionære trusler.
- VSP: Adskilte SF sig i din tid på det uddannelsespolitiske område fra Socialdemokratiet?
- PD: I de store lovgivninger, f.eks. om folkeskolen i 1975, stod de to partier sammen. Det var Jens Maigaard, der var vores ordfører, – jeg insisterede kun på, at bestemmelsen om fritagelse for religionsundervisning blev fastholdt [jf. vor samtale med Bertel Haarder: Uddannelseshistorie, 1993, s. 15]. For mig at se er SFs politik på dette område lidt mere frisindet end Socialdemokratiets, inkl. forholdet til friskolerne. Samspillet mellem det grundtvigske og det socialistiske spiller stadig en rolle; her kan jeg også henvise til, at Margrethe Auken for et par år siden skrev en artikel i Vartovbogen med overskriften »Vi grundtvigianerbørn«. Jeg vedkender mig, hvad Helge Larsen skrev i Dansk Biografisk Leksikon, at for mig er socialismen vejen til frihed. Men jeg har fundet frisind også andre steder – og jeg har fundet den »organiserede næstekærlighed«, som Poul Nielson for nylig talte om

som noget særligt for Socialdemokratiet, – jeg har fundet den lidt for organiseret, for lidt frisindet!

VSP: Jeg synes, vi skal runde af ude i skolen. Hvordan får vi en skole, der gør mennesker glade og dygtige?

PD: Jeg anser børns evne til at optage paratviden for helt undervurderet. De ved en masse om det, der interesserer dem; omvendt: hvis der er et kulturfænomen, man virkelig er modstander af, så sæt det på skoleskemaet – så dør det måske af sig selv. Kort sagt: hvordan forbinder man børns nysgerrighed med et skolesystem?

LD: Hvad med at afskaffe skoleskemaet?

PD: Det ville jeg også være glad for, men det ville forudsætte bedre lærere og bedre læreruddannelse – folk med stor smidighed og omfattende viden. En psykolog fortalte mig engang, at de, der blev lærere, var folk med »subnormal aggressivitet«. Hvis det er rigtigt, så er det ikke sundt for skolen: folk med en eller anden form for mindreværds kompleks. De må ikke være autoritære, men meget gerne autoritative. Jeg tror, I har ret i, at lærerrollen har forandret sig, men hvad er det for forventninger, hjem og forældre møder op med? Jeg vil spørge jer: er skolelederrollen blevet så administrativ, at den ikke reelt er en pædagogisk ledelse. Inden for højskolen, som jeg kender bedst, er de fleste forstandere i dag helt anonyme.

LD: Jeg var glad for, at SF dog undlod at stemme for Haarders styrelseslov for folkeskolen [24.5.1989; i kraft fra 1.1.1990]. Den skulle styrke lederen og nedlægge derfor lærerrådet og erstattede det med et ret ligegyldigt Pædagogisk Råd, der kan give lederen gode råd, som han kan gøre med, hvad han vil. Det var 100 års opbygning af et ligeværdigt samarbejde på skolen, der her blev slået i stykker [Lærerråd fra 1904]. Ved samme lejlighed blev skolekommissionerne nedlagt.

PD: Jeg er faktisk bekymret, når jeg betragter det danske uddannelsessystem fra folkeskoler og frie børneskoler over gymnasier til universiteter m.v. – dets resultater er ikke imponerende. Kravene er for små, hvilket ikke må misforstås. Jeg tænker ikke på kundskabskrav i gammeldags forstand, bortset fra den viden, som skal skabe nødvendige referencerammer. Det fornødne er udfordringer til elevens nysgerrighed, videbegær, lyst til at lære og udfolde sin idérigdom. Allerede i en tidlig alder ønsker børn helt naturligt at suge til sig, at udvide deres verden. Der kan siges meget ondt om »den sorte skole«, selv om nogle skræmmebilleder er historieforfalskning; men det er galt, hvis den erstattes af en uengagerende legeverden.

Det er et elementært problem, at undervisning, som sigter mod fremtiden, nødvendigvis må bygge på viden fra fortiden, den fjerne eller den nære. Problemet vokser, jo længere vi kommer fra det statiske samfund – eller rettere fra et samfund, der forandrer sig så langsomt, at næsten alle kan følge med (et reelt stationært samfund har ikke eksisteret i historisk tid).

I en moderne verden er det skolens opgave at skabe et grundlag for, at eleverne i deres videre tilværelse kan tilegne sig ajourførte kundskaber og fær-

digheder – på en bredere front end den fagligt foreskrevne. Hvis folk kun kan dyrke en snæver faglighed og i øvrigt er tanketomme underholdningsforbrugere uden samfundsperspektiv – så er det en knusende dom over dansk folkeoplysning.

VSP: Hvis du var undervisningsminister i dag?

PD: Så ville jeg først og fremmest arbejde med to opgaver. Dels en læreruddannelse; den skulle skaffe hele uddannelsessystemet lærere med lyst, overskud, provokatorisk kraft og prestige til at tage engagementsudfordringen op! Dels udformning af en livslang uddannelse, som næppe i første omgang skulle have skoleform, snarere bygge på muligheder i medier og edb, helst finde helt nye former. Jeg ville her modarbejde de modsætninger mellem generationerne, der findes i dag, – og som skyldes ikke mindst nogle tidsbestemte forskelle i erfaringer fra skoler og uddannelser.